

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

BOEKENRUBRIEK

Sporen van ambacht

Huiskamp, R. (2019). Het ambachtelijk bedrijf in de laatmiddeleeuwse stad. Zwolle: SPA Uitgevers, ISBN: 978-90-8932-025-4, 139 pp.

Bezien vanuit een sociologische optiek is dit een bijzonder boek. Huiskamp, lid van de archeologische werkgroep in Haarlem en van huis uit arbeidssocioloog, benadert zijn onderwerp hoofdzakelijk vanuit een archeologische invalshoek. Gezien de tijd waarover het gaat, de late middeleeuwen, kan dat ook moeilijk anders. Betrouwbare empirische bronnen ontbraken destijds nagenoeg of geheel. De vraag is dan ook legitiem of zijn benadering sociologisch gezien relevant is. Voor de beantwoording van deze vraag is het zinvol allereerst te rade te gaan bij de moderne geschiedwetenschap. Sinds enige tijd wordt in deze wetenschap een debat gevoerd over de vraag naar de zin van het gebruiken van historische artefacten zoals archeologische opgravingen bij de interpretatie van belangwekkende historische gebeurtenissen. Een overtuigd voorstander hiervan is de spraakmakende Duitse historicus Karl Schlögel die enkele belangwekkende boeken op zijn naam heeft staan over de moderne Russische geschiedenis. Ik ben geneigd het met hem eens te zijn en zelfs nog een stap verder te willen gaan. Niet alleen de geschiedwetenschap maar ook de sociologie en in het bijzonder de arbeidssociologie zou er verstandig aan doen haar kennisbasis te verbreden met in de eerste plaats historische ervaringen en feiten. Op die manier zou de arbeidssociologie kunnen uitgroeien tot een volwaardiger sociologische subdiscipline die het voornamelijk tamelijk tijdloze, toegepaste karakter van de moderne arbeidssociologie overstijgt. Afgezien daarvan is het de vraag of ook archeologisch onderzoek kan bijdragen aan een verrijking van de arbeidssociologie. Het boek van Rien Huiskamp komt wat dit betreft op een goed moment.

De hoofdvraag van zijn onderzoek is hoe de bedrijfsvoering verliep in een ambachtelijke werkplaats in de laatmiddeleeuwse stad. Hij focust hierbij op een drietal aspecten van de bedrijfsvoering, namelijk de bedrijfsvoering in engere zin, het werk, inclusief de inzet van arbeidskrachten en de arbeidsverhoudingen. Om een antwoord te kunnen formuleren op deze vraag maakt hij gebruik van schriftelijke bronnen, opgravingen en afbeeldingen. De schriftelijke bronnen betreffen zogeheten 'laatmiddeleeuwse keuren'. Hierin formuleerden stadsbesturen regelingen die leven en werken van ambachtsmeesters bepaalden, waaronder bepalingen over de bedrijfsvoering en de inzet van arbeidskrachten in het ambachtelijk bedrijf. De archeologische opgravingen waarvan de auteur gebruikmaakt, betreffen sporen van de vier soorten ambachtelijke bedrijven die in het onderzoek zijn opgenomen, namelijk brouwerijen, pottenbakkerijen, leerlooierijen en vollerijen (productie van lakens) in een aantal Noord- en Zuid-Nederlandse steden (bijvoorbeeld Alkmaar, Amersfoort, Haarlem, Bergen op Zoom, Den Bosch, Mechelen). De vondsten zijn afkomstig uit de periode 1300-1500. Om zeker te zijn van de betekenis van sommige archeologische vondsten voerde de auteur op beperkte schaal enkele aanvullende archeologische experimenten uit. Afbeel-

dingen uit de late middeleeuwen ten slotte, geven details bloot van gebruikte werktuigen, werkzaamheden en producten uit de ambachtelijke werkplaats.

De opbouw van het boek is als volgt. Na een inleidend hoofdstuk volgen de afzonderlijke casestudies van de pottenbakkerijen, brouwerijen, leerlooierijen en vollerijen. Het boek wordt afgesloten met een vergelijkend hoofdstuk waarin gemeenschappelijke kenmerken van de vier sectoren aan de orde komen en een nabeschuiving. In deze nabeschuiving roept de auteur de interessante vraag op of de laatmiddeleeuwse ambachtelijke bedrijven al of niet kunnen worden gezien als voorlopers van het hedendaagse kapitalisme of een min of meer opzichzelfstaande aangelegenheid vormden. Hij gaat hierbij in discussie met historici die met name de relatief vergaand ontwikkelde lakenindustrie in de Nederlanden beschouwden als een vorm van protokapitalisme. Huiskamp voelt zich na zijn onderzoek echter beter thuis bij de visie van de Nijmeegse mediëvist Raedts. Raedts is van mening dat de moderne tijd eerst begint met de politieke revoluties in Frankrijk en de Verenigde Staten en met de industriële revolutie in Engeland. In die visie blijft de productie in de late middeleeuwen veelal beperkt tot een eigenstandige kleinschalige productiewijze.

De belangrijkste bevindingen van Huiskamp laten zich als volgt samenvatten. Het blijkt dat stadsbesturen in alle vier de sectoren een cruciale rol vervulden. Als gevolg van de vele regulerende voorschriften die zij middels de keuren uitvaardigden wat betreft locatie, bedrijfsvoering, arbeidskrachten en kwaliteit (Haarlem bijvoorbeeld had zijn eigen lakenzegel) van de producten zaten de stadsbesturen in feite op de stoel van de afzonderlijke ambachtsmeesters.

Vrijwel alle opgravingen lagen aan het water. Daaruit blijkt dat in het productieproces schoon en stromend water essentieel was. Hoewel een deel van de productie in de vier sectoren voor eigen of lokaal gebruik was, werd er in belangrijke mate voor de markt geproduceerd. Dat wil zeggen voor andere steden en regio's. Het werk in de pottenbakkerijen en leerlooierijen was met name een mannen-aangelegenheid, terwijl in de brouwerijen en vollerijen ook vrouwen op verschillende niveaus werkzaam waren. Arbeidssplitsing kwam voor in de grotere werkplaatsen waar bijvoorbeeld in het geval van pottenbakkerijen minimaal 300 stuks pot-goed werden geproduceerd of in het geval van brouwerijen meer dan 2000 liter bier werd gebrouwen. Pottenbakkerijen specialiseerden zich in standaard kook- en eetgerei, brouwerijen in hopenbier of kuitbier, leerlooierijen in runderhuiden voor schoenen en vollerijen in lakens van grove of fijne kwaliteit. Productiecycli varieerden van een week tot twee weken met uitzondering van de leerlooierijen (half jaar of langer). Het werk kan in het algemeen als zwaar worden getypeerd. Er was sprake van zowel geschoolde als ongeschoolde arbeid. Het leidinggeven was veelal in handen van de meester ofwel eigenaar. Het ongeschoolde werk daarentegen werd uitgevoerd door leerlingen en knechten. Het leerlingstelsel was alleen volwaardig in het geval van leerlooierijen.

Levert concluderend het boek van Huiskamp ook een potentiële meerwaarde aan de arbeidssociologie? Twijfel is gerechtvaardigd gezien de opvatting van de auteur dat de laatmiddeleeuwse ambachtelijke productiewijze los dient te worden gezien van het latere industriële kapitalisme. Niettemin is het boek in dit opzicht een bemoedigende stap in de goede richting. Indien dit type onderzoek zou worden aangevuld met meer historische gegevens en op feiten gebaseerde relevante narratieve beschouwingen over bijvoorbeeld arbeidsverhoudingen en ar-

bedsconflicten in en rond het ambachtelijke bedrijf in de late middeleeuwen kan een zinvolle wederkerige positieve wisselwerking ontstaan tussen archeologie en arbeidssociologie.

Erik de Gier, emeritus-hoogleraar Nijmegen School of Management, Radboud Universiteit
E-mail: e.degier@fm.ru.nl